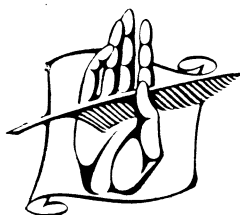

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1976 METAI

LEIDYKLA „MOKSLAS“ • VILNIUS • 1977

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEMICAL BOARD
OT THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN HISTORY

1976

VILNIUS

1977

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1976

VILNIUS

1977

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ
ГОД 1976

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МОКСЛАС» • ВИЛЬНИУС • 1977

Redakcinė kolegija

Jonas DOBROVOLSKAS, Vytautas MERKYS, Vacys MI-
LIUS, Giedrė NIUNKIENĖ, Rita STRAZDŪNAITĖ (sek-
retorė), Henrikas ŠADŽIUS, Adolfas TAUTAVIČIUS,
Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redaktorius),
Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pava-
duotoja)

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ. ГОД 1976

На литовском языке

Издательство «Мокслас» ЛитССР, г. Вильнюс, 1977 г.

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS. 1976

Redaktorė A. Bendorienė. Viršelis dailininko R. Dichavičiaus. Meninis redaktorius A. Žvilius. Techninė redaktorė A. Vaičiūnaitė. Korektorės: G. Zaščizinskienė, D. Baratinskienė
IB Nr. 1213

Duota rinkti 1977.VIII.4. Pasirašyta spausdinti 1977.XII.14. LV 13049. Popierius: spaudos Nr. 1, form. 70×90¹/₁₆. 12,87 sp. l., 16,53 apsk. l. l. Tiražas 1500 egz. Kaina 2 rb 50 kp. Leidykla „Mokslas“, Vilnius, Sierakausko g. 15. Spausdino „Vaizdo“ sp., Vilnius, Strazdelio g. 1. Užsakymo Nr. 2476.

M $\frac{10604-227}{M 854(10)-77}$ Z-77

© LTSR MA Istorijos institutas, 1977

UDK 902.7(474.5)

KALVYSTĖS MOKYMASIS LIETUVOJE (XIX a. ANTROJI PUSĖ—XX a. KETVIRTASIS DEŠIMTMETIS)

ANTANAS STRAVINSKAS

Vystantis kapitalizmui, reikėjo intensyviau panaudoti geležį bei geležies dirbinius ne tik pramonėje, bet ir žemės ūkyje. Nors kalvystė Lietuvoje turėjo senas, šimtmetines tradicijas, tačiau šio amato reikšmė ypač išaugo XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje. Kalvystės ir šaltkalvystės — miestuose, kalvystės — kaimuose mokėsi daug žmonių. Šio straipsnio tikslas — išsiaiškinti kalvystės mokymosi problemą.

Autoriui teko atsakyti į tokius klausimus: 1) ar ši tema mokslinėje literatūroje nagrinėta ir kokiais šaltiniais remtasi; 2) kokios sąlygos ir priežastys vertė mokytis kalvystės; 3) koks buvo mokinių amžius ir išsilavinimas; 4) kiek laiko ir kaip buvo mokomasi kalviauti. Apie buitines sąlygas, mokantis kalvystės, nebus rašoma.

Literatūra ir šaltiniai

Specialios literatūros, kurioje būtų bent kiek plačiau nagrinėjamas kalvystės mokymasis Lietuvoje, autoriui nepavyko rasti. Tiesa, A. Endzinas rašė apie įvairių amatų mokymąsi XIX a. viduryje. Tarp kitų amatų pirmiausia nurodyta kalvystė¹. Minimo straipsnio autorius pagrįstai nurodo kalvystės, šaltkalvystės ir kitų amatų reikšmę besikuriančiai mašinų pramonei ir žemės ūkio padargų bei mašinų gamybai², taip pat didėjantį amatininkų poreikimą³.

Statistinių duomenų apie amatininkų žydų, taip pat ir kalvių meistrų, pameistrių bei mokinių skaičių XIX a. antrojoje pusėje pateikė A. P. Subotinas⁴. Amatininkų žydų darbo pobūdis ir sunkumai, jų darbo bei mokymosi sąlygos ne tik Lietuvoje, Baltarusijoje, bet ir Lenkijoje aptariami

¹ Endzinas A. Amatų mokymo klausimai Lietuvoje XIX a. viduryje.—„Pedagogika ir psichologija“, t. 6. V., 1964, p. 95—107, žr. lenteles p. 98, 101, 102.

² Ten pat, p. 96, 97.

³ Ten pat, p. 98, 99.

⁴ Суботин А. П. В черте еврейской оседлости, вып. 1. СПб, 1888.

specialiame leidinyje. Jame apibendrinta 25-ose gubernijose (tarp jų Vilniaus, Kauno, Suvalkų) surinkta medžiaga⁵.

XIX a. antrojoje pusėje—XX a. pradžioje lietuvių didaktinėje grožinėje literatūroje, buržuazinėje spaudoje reiškiamas susirūpinimas įvairių amatų mokymusi. Čia pirmiausia kalbama apie vietinių gyventojų — lietuvių — mokymąsi. Tai siauras nacionalinis požiūris. Į tai atkreipė dėmesį ir A. Endzinas⁶.

L. Turkovskis⁷ ir Z. J. Korybutiakas⁸, be kitų kalvystės klausimų, trumpai apibūdino ir kalvio amato perimamumą, net kai kurių kalvių šeimų giminystę. Žinių apie Vilniaus ir kitų miestų bei vietų amatininkus pateikė V. Merkys ir kiti autoriai⁹.

Rašant straipsnį, naudotasi įvairiais šaltiniais. Leningrade saugomi 1893 m. Rusijos imperijos amatininkų ir jų mokinių visuotinio surašymo anketiniai duomenys, liečiantys ir Lietuvą¹⁰.

Šiek tiek duomenų apie kalvystės ir kitų amatų mokymąsi yra LTSR MA Istorijos instituto Etnografijos sektoriaus (IIES), Vilniaus V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos rankraštynuose (VUB RS) ir kai kurių muziejų fonduose.

Tačiau pagrindinis šaltinis buvo autoriaus ir kitų asmenų — kraštotyrininkų per individualias išvykas ir kompleksines ekspedicijas surinkti anketiniai duomenys¹¹, kurie atsako į daugelį nagrinėjamos temos klausimų, o ypač tokius: kas paskatino mokytis kalvystės, kiek laiko ir kokiomis sąlygomis buvo mokomasi.

Didumą duomenų pateikė senyvo amžiaus kalviai, mokęsi kalvystės XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje, todėl daug faktų nekelia abejonių. Vis dėlto duomenų fragmentiškumas ir tai, kad tyrinėta nedaugelis vietų, dar neleidžia daryti itin plačių išvadų.

⁵ Сборник материалов об экономическом положении евреев в России, т. 1. СПб, 1904.

⁶ Endzinas A. Min. veik., p. 104—107. (Be straipsnyje nurodytos literatūros, žr. „Tėvynės sargą“, 1896, Nr. 9, 10; 1897, Nr. 1, 3, 5; „Varpa“, 1889, Nr. 10; 1892, Nr. 12; „Lietuvos ūkininką“, 1906, Nr. 43; „Artoją“, 1911, Nr. 44, 45.)

⁷ Turkowski L. Ludowa wytwórczość rzemieślnicza w Wileńskiem i Nowogródskiem. Wilno, 1935.

⁸ Korybutiak Z. Kowalstwo ludowe w województwie Wileńskiem. Wilno, 1936.

⁹ Merkys V. Vilniaus amatininkų cechų skaičiaus dinamika XIX amžiuje.—„Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija“ (toliau — „MADA“), t. 1 (10). V., 1961, p. 49—70; Vilniaus amatininkų skaičius ir jų kilmė 1775—1893 metais.—„MADA“, t. 2 (11). V., 1961, p. 145—168; Lietuvos pramonė ikisocialistiniu laikotarpiu, V., 1976, p. 7—8, 24—29, 217—227, 433—440.

¹⁰ TSRS Centrinis valstybinis istorinis archyvas Leningrade (toliau — CVIAL), f. 1290, ap. 5, b. 70, 71, 72, 73, 74, 115, 116.

¹¹ Autorius renka medžiagą nagrinėjama tema ir kitais kalvystės klausimais nuo 1960 metų. Autoriaus rinkiniai toliau nurodomi pagal atskiras vietoves (rajonus).

Kalvystės mokymosi priežastys

Ir meninėje¹², ir mokslinėje¹³ literatūroje rašoma, jog kalvystė vienas sunkiausių ir ne visada geriausiai apmokamų amatų. Ši teiginį visiškai patvirtina autorius atlikti tyrinėjimai įvairiose Lietuvos TSR vietose.

Todėl svarbu išaiškinti sąlygas ir priežastis, lėmusias kalvystės amato Lietuvoje vystymąsi ir mokymąsi. Visa tai žinoti svarbu dar ir dėl to, kad kalvio darbas reikalavo ne tik daug fizinių jėgų, bet ir didelio įgudimo, sumanumo, meistriškumo, kaip matysime, kartais gana ilgo mokymosi.

Tai, kad iki XIX a. antrosios pusės Lietuvoje kalvyste, kaip ir kitais amatais, daugiausia vertėsi svetimtaučiai, nulėmė istorinės sąlygos.

Plačiai žinomuose Gedimino laiškuose (XIV a. pradžia) į Lietuvą buvo kviečiami svetimšaliai amatininkai (ir kalviai): „su žmonomis, vaikais ir galvijais, tegu ateina ir išėina pagal savo norą visiškai be jokio trukdymo“, nors buvo skatinami mokytis amatų ir vietos žmonės¹⁴.

Lietuvos feodalai, o vėliau — kapitalistai amatus koncentravo šalia jų valdomų stambių ūkių ir įmonių. Taigi nuo seno amatai (tarp jų ir kalvystė) daugiausia telkėsi miestuose (cechuose) ir dvaruose, o iš čia jau sklido po miestelius ir kaimus.

Valstiečiams patekti į cechus buvo sunku, todėl cechuose jų buvo mažai ir tik panaikinus baudžiąvą padaugėjo¹⁵. Pagaliau ne visi miestų kalviai meistrai bei jų mokiniai įėjo į cechų „brolijas“. Neįėjusieji buvo persekiojami kaip „fušeriai“ ir „peckeliai“¹⁶.

Kaip minėta, metalo, medžio apdirbimo ir kitais amatais Lietuvoje dažnai vertėsi ne vietos gyventojai; nuo XIX a. pradžios, panaikinus apribojimus,— ypač žydų tautybės amatininkai. 1887 m. duomenimis, Vilniuje buvusios 1706 amatų dirbtuvės, iš kurių 1064 priklausė meistrams žydams¹⁷; 1884 m. Kaune atitinkamai: 661 ir 498¹⁸, o 1887 m. Kauno gubernijoje (įskaitant pameistrius ir mokinius) 7970 amatininkų — iš jų žydų 5796, arba 73% visų amatininkų¹⁹.

Panaši padėtis buvo ne tik stambiausiuose Lietuvos miestuose, bet ir provincijoje. Tai, žinoma, pasakytina ir apie tokį sunkų amatą, kaip kalvystė²⁰. 1898—1899 m. Vilniaus gubernijoje žydų tautybės kalvių, vario ir skardos dirbinių meistrų (toliau jie vadinami „kalviais“, nes vario ir

¹² Kühn F. Eisen und Stahl. Leipzig, 1957, p. 7.

¹³ Jasiewicz Z. Kowalstwo. Kultura ludowa Wielkopolski, t. 1. Poznań, 1960, p. 414, 423, 426; Leinasare J. Vidzemes lauku kalēji klausu saimniecibas sairuma un kapitalisma nostiprināšanās posmā.—„Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis“, Nr. 10 (159), 1960, p. 34.

¹⁴ Gedimino laišakai. V., 1966, p. 9, 33, 43; Lietuvos pramonė... p. 19—20.

¹⁵ Merkys V. Min. veik., p. 156, 158—160.

¹⁶ Ten pat, p. 159; Lietuvos pramonė... p. 26—27.

¹⁷ Суботин А. П. Мин. veik., p. 77.

¹⁸ Ten pat, p. 126.

¹⁹ Ten pat, p. 127.

²⁰ Сборник материалов... т. 1, с. 189—204.

skardos apdirbimo meistrų buvo nedaug) buvo 774, pameistrių — 338, mokinių — 558; Kauno gubernijoje meistrų — 602, pameistrių — 196, mokinių — 341²¹. Nors šie duomenys, gal būt, nepilni, tačiau pakankamai svarūs. Jie rodo, jog gana daug kalvių buvo žydai. Be to, iš šių duomenų matyti, kad buvo plačiai naudojamas pameistrių ir ypač mokinių, net vaikų darbas²². Panaši padėtis buvo ir vėlesniais laikais.

Kita vertus, tokia statistika leidžia teigti, kad Lietuvoje XIX a. pabaigoje kalvyste vertėsi palyginti daug amatininkų. Kapitalistinė pramoninė gamyba dar negalėjo patenkinti augančių reikmių nesudėtingiems metalo dirbiniams, kuriuos nesunkiai gamino kalviai, jų padėjėjai ir mokiniai. Be to, daugėjant įvairių žemės ūkio padargų, daugiau reikėjo juos remontuoti, kartu reikėjo ir daugiau kalvių.

XIX a., be žydų tautybės amatininkų, Lietuvoje kalvyste vertėsi visų kaimyninių tautų žmonės — rusai, baltarusiai, lenkai, vokiečiai, latviai, panašiai kaip Estijoje — suomia, švedai, vokiečiai²³. Tai patvirtina 1893 m. visuotinio amatininkų surašymo medžiaga ir mūsų pačių surinkti anketiniai duomenys²⁴.

XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje miestuose daugėjo kalvių, šaltkalvių, o dvaruose, miesteliuose ir kaimuose — kalvių mechanikų. Kodėl taip buvo? Negalima pamiršti, kad tuo metu prasidėjo intensyvus kapitalo investavimas į žemės ūkį ir prekybą, nes šiose kapitalistinio ūkio šakose įdėtas kapitalas buržuazijai davė kur kas didesnius pelnus, negu lėšos, įdėtos į pramonę²⁵. Be to, Lietuvos kaime vyko intensyvi turtinė diferenciacija. Stambieji valstiečiai stengėsi didinti žemės ūkio gamybą, plačiau naudoti techniką. Naujų gyvenamųjų bei ūkinių pastatų statybai, žemės ūkio mašinų bei įrankių remontui ir jų tobulinimui reikėjo daugiau smulkių gamintojų amatininkų, šiuo atveju — kalvių. Be to, įvairių žemės ūkio metalo gaminių reikmės pralenkė vietos pramonę, gaminančią vinius, pasagvines, pasagas ir kitus buitines reikmenis. Daugelį dirbinių kalė vietos meistrai ne tik XIX a. viduryje²⁶, bet ir XX a. pradžioje, net iki XX a. ketvirtojo dešimtmečio²⁷. Ypač daug kalvių reikėjo pagrindinei to meto susisiekimo priemonei ir darbo jėgai — arkliams kaustyti²⁸.

Štai kodėl net ir paskutiniaisiais buržuazijos valdymo metais kalvystės mokymasis beveik visuose dvaruose, kaimuose ir miesteliuose (didiesniuose miestuose jau vyravo šaltkalvystė) tebeturėjo svarbią reikšmę.

²¹ Сборник материалов..., т. 2, žr. lent. 41.

²² Ten pat, t. 1, p. 201, 204, 239; Lietuvos pramonė..., p. 219.

²³ Linnus J. Sepaameti oppimine Eesti külas XVIII ja XIX sajaudil.—„Etnograafia muuseumi aastaraamat“, t. 23. Tallinn, 1968, p. 178, 180.

²⁴ CVIAL, f. 1290, ap. 5, b. 70, 71, 115; Merkys V. Min. veik., p. 163—166.

²⁵ Lietuvos TSR istorija, t. 1. V., 1957, p. 183.

²⁶ Endzinas A. Min. veik., p. 97.

²⁷ Astravo (Baltarusijos TSR), Šalčininkų (buv. Eišiškių), Varėnos rajonai.

²⁸ 1930 m. Lietuvoje buvo 559 219 arklių (žr.: Visuotinis Lietuvos žemės ūkio surašymas 1930 m. gruodžio 30 d., t. 3. K., 1932, p. 29), o 1939 m.— 568 480 arklių (žr.: Lietuvos statistikos metraštis, 1939 m., t. 12. K., 1940, p. 112).

Antra vertus, didėjant kaimo gyventojų turtinei diferenciacijai, neturingų valstiečių, „desincininkų“, kamininkų ir kumečių vaikai buvo priversti mokytis ne vien bendrojo lavinimo mokyklose, bet ir įvairiose amatų mokyklose²⁹ arba pas kalvius³⁰.

Be jau minėtų priežasčių, didelę reikšmę kalvystės mokymuisi turėjo amato tradicija. Kartais šiuo amatu vertėsi kelios kartos³¹.

Antai Freibergių šeima iš Pakruojo rajono — ištisa kalvių dinastija. Dar jų prosenelį, kaip nagingą meistrą, parsikvietė iš Drezdeno tūlas baronas Bistramas. Ilgainiui Freibergių šeima asimiliavosi, sulietuvėjo. Karolio Freibergio tėvas Jurgis, kaip ir senelis, buvo Kratašino dvaro kalvis. Turto neturėjo jokio — tik „auksines rankas“ ir aštuonias burnas prie stalo (šešis sūnus ir dvi dukras). Visi šeši Jurgio Freibergio sūnūs — kalviai³².

Kernavės apylinkės kalvių — Šalkauskų ir Dziubinskų — „dinastijos“ net iš XVIII a. pabaigos nusitęsė beveik iki mūsų dienų³³.

Todėl nieko nuostabaus, kad XX a. trečiajame ir net ketvirtajame dešimtmėčiuose dar pastebima kai kurių tėvų amatininkų įtaka jų vaikų profesijos pasirinkimui³⁴, tačiau ši įtaka nuolat silpnėjo³⁵. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad iki XIX a. septintojo dešimtmečio iš tradicijos amatą lietuviai pasirinkdavo dar retai. XIX a. toks pasirinkimas būdingesnis žydų ir kitų tautybių amatininkų šeimoms. O nuo XIX a. pabaigos ir lietuviai vis dažniau perėmė savo tėvų amatą³⁶, nes didėjo kalvių paklausa.

Tačiau XIX a. pabaigoje—XX a. pirmojoje pusėje dauguma kalvių išmoko kalvystės, nepaisydami tėvų verslo (dažniausiai žemdirbystės) tradicijų. Turėjo įtakos net kelios priežastys: žemės stoka, negalėjimas išmaitinti gausios šeimos, ekonomiškai lengvesnės mokymosi sąlygos, gerų kalvių trūkumas ir pagaliau šio amato pamėgimas — pačių noras būti kalviais, o ne kitokiais amatininkais. Žemiau pateiksime tik vieną kitą būdingesnę atvejį.

Švenčionių rajone gyvenantis kalvis J. Lapinas turėjo 3 brolius ir 5 seseris. Taip pat švenčioniškiai — P. Burokas augo 4, o P. Avinas — 5 vaikų šeimoje. Ignalinietis B. Pivoriūnas turėjo 7 brolius ir 1 seserį³⁷.

²⁹ 1938/1939 m.m. valstybinėse ir privačiose amatų mokyklose mokėsi 780 metalistų: daugiausia šaltkalviai ir mechanikai (žr. CVA, f. 391, ap. 5, b. 552, l. 125, 131).

³⁰ Lietuvos TSR MA Istorijos instituto Etnografijos sektorius (toliau — IIES), 114 (46), p. 197; Šiaulių „Aušros“ istorijos-etnografijos muziejus (toliau — ŠAM), b. 58.

³¹ Z. Korybutiak. Min. veik., p. 28, 29; J. Linnus. Min. veik., p. 176—179.

³² VUB RS, f. 72, Š. J., 3, p. 71, 72; Stravinskas A. Nagingų kalvių šeima.— „Kultūros barai“, 1967, Nr. 12, p. 22—25.

³³ Stravinskas A. Kalvystės tradicijos.— Kn.: Kernavė. V., 1972, p. 115—122 (žr. schemas, p. 121, 122).

³⁴ Ten pat, p. 117, 119, 120.

³⁵ Ten pat.

³⁶ IIES, 114 (29), p. 138a; (21), p. 89a; Biržų, Rokiškio, Utenos, Tauragės, Telšių ir kiti rajonai.

³⁷ VUB RS, f. 81, b. 54; Ignalinos, Švenčionių ir kiti rajonai.

Būta dar gausesnių šeimų. Rokiškio aps. Panemunio k. gyvenančio kalvio P. Jurgelionio tėvas turėjo 8 vaikus, o žemės buvo tik 5 ha. Todėl kalvis, atsakydamas į klausimą, kodėl mokėsi kalvystės, nurodė: „Buvo didelė šeima ir nebuvo iš ko gyventi“³⁸. Panašių atsakymų teko išgirsti daug.

Dar vienas svarbus akstinas mokyti kalvystės buvo tai, kad kalviai XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje, kai jų buvo dar palyginti mažai (kas kelintame kaime), gana gerai uždirbdavo. Archyviniai duomenys rodo, jog XIX a. pabaigoje kalviai, staliai ir kai kurie kiti amatininkai kartais per metus uždirbdavo 150—200 ir net 300—400 rublių³⁹. Tačiau kitiems tuo pačiu metu „pakakdavo“ ir 50—150 rublių⁴⁰. Žinoma, daug kas priklausė nuo jų gabumų ir gyvenamos vietos.

Vėliau, valdant buržuazijai, gerai uždirbdavo tik kai kurie kalviai. Kai kam pavykdavo įsteigti net amatininkystės įmones⁴¹. Tačiau dauguma kalvių vertėsi sunkiai. Tai ypač rodo arklių kaustymo kursų kandidatų anketos: daugelis prašydavo pašalpų⁴² ir atsiveždavo valsčių išduotus neturtingumo liudijimus⁴³. Jų pragyvenimui, be abejo, atsiliepė ir ilgokai užsitęsusi ekonominė krizė⁴⁴. Kiek geriau vertėsi dvarų kalviai, kurie turėjo pastovų darbą, taip pat miestų kalviai šaltkalviai⁴⁵.

Nepaisant sunkumų, dalis būsimų kalvių, kaip jau minėta, mokėsi amato iš pamėgimo — vien dėl to, kad jau vaikystėje juos viliojo kalvė, priekalo skambesys ir net dūmų kvapas⁴⁶. Daugelį skatino „lengvos“ mokymosi sąlygos: ne visi kalviai meistrai imdavo mokesčių už mokymą.

Kai kurie, jau turėję šioki toki patyrimą (o kartais ir be jo), amato pramokdavo arba pagilindavo žinias carinėje armijoje⁴⁷ ar buržuazinės Lietuvos kariuomenėje⁴⁸.

Pagaliau dar viena kategorija kalvių, kurie amato, kaip jie patys sakosi, niekur nesimokė, o išmoko „per save“ arba spaudžiami vargo⁴⁹. Žinoma, tarp jų būta gabių, išradingų žmonių, kurie ilgainiui įgydavo didelį patyrimą ir net meistriškumą, tačiau kai kurie taip ir likdavo „savamoksliai“ ir sugebėdavo ką nors nusikalti tik „dėl savęs“⁵⁰.

Pagal amato išmokimą ir ekonominę padėtį kalvius galima skirstyti į kalvius meistrus ir į puskalvius — kalvius mėgėjus, t. y. į kalvius profesionalus ir neprofesionalus. Prie pastarųjų priklauso beveik visi kalviai

³⁸ Užrašė E. Lukošūnienė, Rokiškio rajonas.

³⁹ CVIAL, f. 395, ap. 2, b. 3620, l. 11, 35, 79; Lietuvos pramonė. . . , p. 223.

⁴⁰ CVIAL, f. 395, ap. 2, b. 3685, l. 5.

⁴¹ L. R. Metalistų gyvenimo bruožai.—„Amatininkas“, 1936, Nr. 39.

⁴² CVA, f. 1357, ap. 10, b. 240, l. 377, 383, 427, 430 ir kt.

⁴³ Ten pat, l. 457, 462, 465 ir kt.

⁴⁴ Kapsuko (buv. Kalvarijos) rajonas.

⁴⁵ Kapsuko, Plungės rajonai.

⁴⁶ Kėdainių, Pasvalio, Plungės, Varėnos ir kiti rajonai.

⁴⁷ Endzinas A. Min. veik., p. 102, 103; Merkys V. Min. veik., p. 160.

⁴⁸ Alytaus, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Plungės, Šilalės ir kt. rajonai.

⁴⁹ Endzinas A. Min. veik., p. 99, 104; Anykščių, Kupiškio, Molėtų, Tauragės ir Telšių rajonai.

⁵⁰ Kupiškio, Raseinių, Rokiškio ir Šiaulių rajonai.

valstiečiai, turėję daugiau kaip 10 ha žemės⁵¹, t. y. tie, kuriems kalvystė buvo antraeilis užsiėmimas. Tokie puskalviai mokinių paprastai neturėdavo.

Mokinių amžius ir bendras išsilavinimas

Nevienodumai šiuo klausimu ypač išryškėja, palyginus mokymąsi cechuose, mokyklose ir individualiai.

Vilniaus krikščionių kalvių ceche 1852 m. sausio 7 d. įrašytas 28 metų Antanas Chvainovičius⁵², o 1872 m. liepos 22 d.— valstietis Konstantinas Lupeikis 22 metų, valstietis Juozas Korženia 19 metų⁵³. Būdavo, žinoma, ir jaunesnių mokinių — miestiečių ir ne miestiečių,— tačiau daugiausia cechuose mokėsi vyresni.

Pastebėta, kad vyresnių kaip 20 metų kalvių mokinių dvaruose ir kaimuose buvo labai nedaug⁵⁴. Dažniausiai mokyti pas svetimus meistrus eidavo 16, 17 metų ir šiek tiek vyresni, t. y. subrendę arba beveik subrendę jaunuoliai⁵⁵. Jaunesnius kaip 10—12 metų pradėdavo mokyti tik patys tėvai⁵⁶.

Vyresni kalvių mokiniai paprastai būdavo jau dirbę dvaruose ar pas stambius ūkininkus bernais ir patyrę sunkią samdinio dalį⁵⁷.

Įdomūs yra archyviniai duomenys apie tuos kalvius, kurie buržuazinės santvarkos metais prašėsi priimami į Žemės ūkio rūmų organizuojamus arklių kaustymo kursus. Tai daugiausia 20—30 metų kalviai, tačiau pasitaikydavo ir 30—35 metų bei vyresnių, turėjusių 15—20 ir daugiau metų darbo (kartu su mokymusi) stažą⁵⁸.

Ir miestuose (cechuose), ir kaimuose (kurie mokėsi individualiai), taip pat kursų mokinių amžius nebuvo griežtai nustatytas. Jis priklausė nuo susidariusių aplinkybių.

Svarbu kitas klausimas, ar turėjo kalvių mokiniai kokį nors išsilavinimą ir kokį.

Sprendžiant iš archyvinių duomenų ir iš autoriaus surinktų žinių bei literatūros, beveik visi XIX a. kalviai jokių bendrojo lavinimo mokyklų nebuvo lankę (išskyrus vieną kitą). Vienu kitu atveju jie sugebėdavo pasirašyti, o kartais mokėjo 1—2 ar net 3—4 svetimas kalbas, tai daugiausia Lietuvos pakraščių gyventojai ir kitų tautybių amatininkai — rusai, baltarusiai, lenkai, vokiečiai, latviai, žydai⁵⁹.

⁵¹ Iki 5, o kartais iki 10 ha žemės turėję kalviai pagrindinį dėmesį skyrė kalvystei, todėl jie priskirtini prie kalvių profesionalų.

⁵² CVIA, f. 966, ap. 1, b. 6, l. 3.

⁵³ Ten pat, l. 19.

⁵⁴ Vyresni kaip 20 metų mokyti kalvystės dažniau eidavo Aukštaitijoje, negu kitose etnografinėse srityse.

⁵⁵ Akmenės, Anykščių, Biržų, Kapsuko, Kelmės, Kretingos, Tauragės rajonai.

⁵⁶ Užrašė J. Petrulis, Kupiškio rajonas.

⁵⁷ Molėtų, Pakruojo, Raseinių, Šakių, Utenos rajonai.

⁵⁸ CVA, f. 1357, ap. 3, b. 25, l. 89, 105; b. 142, l. 104, 126, 159, 225.

⁵⁹ CVIAL, f. 1290, ap. 5, b. 71, 72, 73, 115, 116.

1893 m. amatininkų surašymo duomenimis, dauguma kalvių mokinių buvo neraštingi, tačiau kai kuriose vietovėse, pvz., Panevėžio aps. IV nuovados ribose iš 7 mokinių tik 1 buvo neraštingas. Čia mokėsi kalvystės ne tik lietuviai, bet ir latviai⁶⁰. XX a. pirmajame dešimtmetyje, nors kai kurie kalvių mokiniai buvo lanke 1—2 pradžios mokyklos skyrius (tiksliau 1—2 žiemas), tačiau mokėdavo tik pasirašyti ir paskaityti. Dauguma to laikotarpio kalvių — savamoksliai: arba juos pamokė tėvai, arba „patys per save“ pasimokė⁶¹.

Kalviai ar jų mokiniai, gimę 1910—1920 metais, jau beveik visi buvo lanke pradžios mokyklas, nors dažniausiai jų nebaigę: pasimokę 1, 2 ar 3 metus, dėl įvairių priežasčių, o ypač dėl sunkių materialinių sąlygų, vaikai mokslą mesdavo ir eidavo mokytis amato. Tai gana aiškiai rodo arklių kaustymo kursų kandidatų anketos⁶². Tik vienas kitas kalvis buvo baigęs 5 ar 6 gimnazijos klases⁶³.

Nepaisant menko bendrojo kalvių išsilavinimo, jų patyrimas, įgūdžiai ir gabumai, nuolatinis bendravimas su žmonėmis lėmė tai, jog neretai kalvės tapdavo savotiškais informacijos centrais ir net politinės kovos mokyklomis⁶⁴.

Kiek laiko ir kaip buvo mokomasi kalvystės

Tai svarbiausias šios temos klausimas. Nuo to, kiek laiko ir kaip buvo mokomasi, daug priklausė kalvio meistriškumas, jo darbų kokybė ir profesionalumas.

Cechinis mokymas turėjo tam tikrus reikalavimus. Feodalizmo laikotarpiu mokslas trukdavo iki 5 ir daugiau metų.

XIX a. viduryje tik retais atvejais būdavo mokomasi labai trumpai, pvz., 1851 m. meistras Adomas Gurskis priėmė mokytis vilnietį Donatą Kerulį dvejiems metams⁶⁵, o tais pačiais metais meistras M. Grochovskis, dalyvaudamas Vilniaus krikščionių kalvių cecho susirinkime, „sutiko priimti mokytis vilnietį Praną Jurėną septyneriems metams“⁶⁶. Tikriausiai D. Kerulis jau buvo mokėsis bent keletą metų kitur. Iki 1874 m. daugiausia priimta mokinių 5—6 metams⁶⁷. Vadinas, tiek prieš baudžiamos panaikinimą, tiek ir po jo kalvystės mokymosi laikas nesikeitė — vidutiniškai 5 metai. Nuo 1874 iki 1890 m. mokymosi laikas krikščionių ceche ima svyruoti nuo 5 iki 3 metų⁶⁸, o nuo 1890 m. jis dar labiau sutrumpėja — nuo 3,5 iki 2 metų⁶⁹. Tiesa, 1900 m. sutartyse pažymėtas ir

⁶⁰ Ten pat, b. 70, 71, 73.

⁶¹ Akmenės, Alytaus, Biržų, Pakruojo, Panevėžio ir kt. rajonai.

⁶² CVA, f. 1357, ap. 3, b. 25, b. 142; ap. 10, b. 240 ir 241.

⁶³ E. Dulaitienė (Glemžaitė). Kupiškėnų senovė, V., 1958, p. 163.

⁶⁴ Mažylis P. Revoliucinė kova Lietuvoje 1905 metais.—„Tiesa“, 1955 kovo 11; VUB RS, f. 72, Š. J. 3, p. 72; Pakruojo, Rokiškio, Šiaulių rajonai.

⁶⁵ CVIA, f. 966, ap. 1, b. 6, l. 3.

⁶⁶ Ten pat, l. 8.

⁶⁷ Ten pat, l. 3, 9, 23; f. 939, ap. 1, b. 11, l. 240.

⁶⁸ CVIA, f. 966, ap. 1, b. 6, l. 23—60.

⁶⁹ Ten pat, l. 60—64.

4 metų mokymosi laikas, bet tai jau išimtis. Gyvenimas reikalavo daugiau kalvių, todėl ir mokymosi laikas turėjo trumpėti.

Vilniaus žydų ceche mokymasis vidutiniškai trukdavo 4—5 metus⁷⁰, o nuo XIX a. septintojo dešimtmečio sutrumpėjo iki 3 metų⁷¹.

Prie šių duomenų pridėję 1893 m. medžiagą, matome, kad feodalizmo tradicijos išliko ilgai. Cechų meistrai stengėsi tomis tradicijomis pasinaudoti: į sutartis įrašydavo 1—2 metus mokinio „auklėjimui“, o iš tikrųjų, nemokėdami atlyginimo, jį išnaudodavo kalvėje ir namų ruošoje.

Tik pačioje XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje ir mieste, ir kaime nusistovėjo 3 metų kalvystės mokymosi laikas. Tačiau ir šis laikas dėl įvairių priežasčių — mokinių turtinės padėties, gabumų, meistrų interesus — nuolat keitėsi nuo 1 iki 3 metų⁷².

Miestų ir dvarų kalvėse mokslas būdavo šiek tiek pastovesnis ir trukdavo ilgiau — 2—3 ir net 4 metus⁷³. Tuo tarpu mokymosi laikas kaimo kalvėse buvo labai nevienodas, — jis priklausė ne tiek nuo mokinio gabumų, kiek nuo jo išlaikymo sąlygų: jei mokinys už mokymą mokėdavo pinigais arba natūra (arba vienu ir kitu), pakakdavo 1—2 metų, o jei nemokėdavo, mokslas dažniausiai trukdavo 2—3 metus⁷⁴, t. y. už mokymą reikėdavo bent vienerius metus atidirbti⁷⁵. Tačiau pasitaikydavo, kad „mokslas“, o iš tikrųjų darbas, užtrukdavo 4—5 ir net daugiau metų⁷⁶.

Kartais mokinys, pasimokęs 1 ar 2 metus pas vieną kalvį, išeidavo mokyti pas kitą⁷⁷, nes kai kurie mokiniai norėdavo įgyti daugiau žinių bei įgūdžių, o dažniausiai dėl to, kad meistrai arba nenorėjo, arba nesugebėjo perteikti savo žinių ir patyrimo.

Betgi būta tikrų kalvių-mokytojų, kurie išmokė po keliolika ar net kelias dešimtis kalvių⁷⁸.

Apie mokymosi laiką galima spręsti ir iš arklių kaustymo kursų kandidatų anketų. Pvz., 1936 m. paduota apie 120 pareiškimų. Iš jų beveik 50% kalvių, kurie buvo mokėsi kalvystės 2 metus, ir apie 40% — 3 metus. Kalviai, mokėsi amato ne daugiau kaip vienerius metus arba 5 ir daugiau metų, sudarė maždaug po 4—6%⁷⁹. 1939 m. duomenys rodo, kad dauguma kandidatų kalvystės buvo mokėsi 2 metus ir tik nedaugelis 3—5 metus⁸⁰. Panašūs ir 1940 m. duomenys⁸¹.

⁷⁰ CVIA, f. 988, ap. 1, b. 11, l. 3—17.

⁷¹ Ten pat, l. 18—22.

⁷² Užrašė J. Rauluševičius, Kapsuko (buv. Kalvarijos) rajonas.

⁷³ Kapsuko, Kupiškio, Molėtų rajonai.

⁷⁴ Alytaus, Anykščių, Raseinių, Šilalės ir kiti rajonai.

⁷⁵ Jurbarko, Lazdijų, Tauragės rajonai.

⁷⁶ CVA, f. 1357, ap. 3, b. 142, l. 42, 76, 120, 243 ir kt.

⁷⁷ Stravinskis A. Kalviai ir jų mokiniai.—Kn.: Dubingiai. V., 1971, p. 147; IIES 114 (49), p. 214; Biržų, Molėtų, Pakruojo, Panevėžio rajonai.

⁷⁸ Stravinskis A. Kalviai ir jų mokiniai., p. 142, 146; Molėtų, Rokiškio, Trakų ir kt. rajonai.

⁷⁹ CVA, f. 1357, ap. 3, b. 142, l. 2—280.

⁸⁰ Ten pat, ap. 10, b. 249, l. 92—224.

⁸¹ Ten pat, l. 1—70.

Nors čia pateikti duomenys nepilni ir neatspindi tikrosios padėties, tačiau akivaizdu, kad kalvystės mokymosi laikas trumpėjo iki 2 ir net 1 metų.

Mokymosi laikas priklausė ir nuo mokymosi pobūdžio.

XIX a. antrojoje pusėje, esant ilgam mokymosi laikui, taip pat „auklėjimo ir išbandymo“ laikui⁸², kalvių mokiniai negreitai buvo mokomi amato. Iš pradžių metus dvejus pūsdavo dumplės, mušdavo didžiuoju kūju ir atlikdavo įvairius meistro šeimos pavedimus. Kalvystės mokymą meistras paprastai atidėdavo vėlesniam laikui, galimas daiktas, dėl to, kad, greitai įgijęs profesinių žinių ir kalimo įgūdžių, mokinys nepasi-trauktų arba neaplenktų paties mokytojo.

XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje sutrumpėjus mokymosi laikui, trumpėjo ir sunkus, grynai mechaniškas mokinio darbas. Kalvio amato būdavo išmokstama per 1—2 metus, o po to reikėdavo atidirbti. Vadina-si, mokymasis vyko net keletą kartų greičiau, negu XIX a. viduryje ir antrojoje pusėje⁸³. Mokinys *gizelis* po kelių mėnesių juodo darbo, meistro prižiūrimas, imdavo kalti vinis, daryti varžtus, smailinti akėč-virbalius, aštrinti noragus⁸⁴. Krosniškis kalvis Jurgis Jakubonis XX a. trečiajame dešimtmetyje mokėsi šitaip: 3 mėn. kalė kūju ir pūtė dumplės; vėliau išmoko sriegti sriegius, daryti varžtus, ratlankius, kaustyti ark-lius, o po metų pradėjo dirbti viską: kalti naujus plūgus ir kitus žemės dirbimo įrankius⁸⁵. Tokio ir panašaus kalvystės mokymosi aprašymų autorius turi iš visų etnografinių sričių⁸⁶. Pasitaikydavo, kad kalvis meistras, prieš priimdamas mokinį, nutardavo išbandyti jo jėgas. Pavyz-džiui, Palinkuvės dvaro kalvis Zeidenis būsiam mokiniui V. Bulniui liepė nunešti apie 120 metrų pilną anglių maišą⁸⁷.

Paprastai pačių sunkiausių ir sudėtingiausių kalvystės darbų — gele-žies suvirinimo ir plieno grūdinimo — kalviai mokydavo tik po metų, kartais po pusės metų⁸⁸.

Išmokus šių darbų, kalvystės mokymasis baigdavosi ir prasidėdavo įgūdžių kaupimas, kuris trukdavo metus, dvejus ir ilgiau. Tai priklausy-davo nuo mokinio sumanumo ir gabumų.

Kartais mokinys, perpratęs kalvystės paslaptis, nesitikėdamas daugiau nieko išmokti, palikdavo meistrą net po kelių mėnesių ir imdavo dirbti savarankiškai⁸⁹.

⁸² CVIA, f. 966, ap. 1, b. 6, l. 9.

⁸³ Ignalinos, Švenčionių, Telšių, Trakų rajonai.

⁸⁴ Anykščių, Raseinių, Šakių, Šilalės, Tauragės rajonai.

⁸⁵ Kapsuko (buv. Kalvarijos) rajonas.

⁸⁶ Akmenės, Alytaus, Kapsuko, Kupiškio, Raseinių, Šakių, Šilalės, Šilutės ir kiti rajonai.

⁸⁷ Pakruojo rajonas.

⁸⁸ Anykščių, Biržų, Rokiškio, Tauragės, Telšių, Trakų rajonai.

⁸⁹ Švenčionių, Telšių, Trakų rajonai.

Kaip ir kiekvieno amato, taip ir kalvystės mokymosi tikslas — įgyti specialybę, šiuo atveju kalvio meistro vardą. Ypač sunku būdavo įgyti meistro teises miestų cechuose. Cechų nuostatai reikalavo įgyti atitinkamą mokinio ir pameistro darbo stažą ir autoritetingai meistrų komisijai pateikti tam tikrą „diplominių“ darbą⁹⁰. Tik po to, miesto Bendrajai amatų valdybai patvirtinus cecho visuotinio susirinkimo nutarimą, pameistrų būdavo įrašomas į cecho meistrų knygą (jeigu pasilikdavo dirbti ceche) arba būdavo jam išduodamas nustatytos formos atestatas⁹¹. Mokinys, įrašytas į pameistrių knygą, pažymėjimo negaudavo.

1893 m. panaikinus cechus, kalvystės ir kitų amatų mokymąsi bei darbą reguliavo Supaprastintos amatų valdybos. Aukščiau minėtų trijų pakopų — mokinių, pameistrių ir meistrų — jau nebuvo griežtai laikomasi. Prireikus ir po 2 metų būdavo išduodami „atleidžiamieji“ raštai — amatininkų meistrų pažymėjimai⁹².

Buržuazinės santvarkos metais, pirmiausia turint galvoje individualų mokymą, tokių pakopų iš viso nebuvo. Čia labai retai kalbama apie nustatytos formos „diplominių“ darbą (pasagą, žirkles, noragą, spyną)⁹³.

Nuo 1923 m. Lietuvoje buvo steigiamos įvairios amatų mokyklos, kuriose, be kitų amatų, per ketverius metus mokiniai įgydavo kalvio šaltkalvio ir mechaniko specialybes. Šias mokyklas baigusieji eidavo dirbti į gamyklas bei metalo dirbtuves, o į kaimą kalviauti sugrįždavo tik vienas kitas. Todėl kvalifikuotų amatininkų kalvių labai trūko⁹⁴.

Visas dėmesys buvo sutelktas į arklių kaustymo specialistų ruošimą⁹⁵. 1930 m. organizuojant arklių kaustymo 2 mėnesių kursų, Žemės ūkio rūmai pirmiausia atsižvelgė į Klaipėdos krašto Amatų rūmų rekomendaciją laišką⁹⁶ ir į Klaipėdos krašto Laisvosios kalvių sąjungos mokinamosios arklių pasegimo kalvės Klaipėdoje statutą⁹⁷. Iš pradžių buvo manoma iš kursantų imti 50 litų mokesčių, o vėliau to atsisakyta ir pasielgta atvirkščiai — kursantams buvo mokama pašalpa — 50 litų per mėnesį⁹⁸. 1938 m. ši suma sumažėjo iki 40, o 1939 m. iki 20 litų, tačiau norinčių mokytis šiuose kursuose, kaip rodo archyviniai duomenys, atsirasdavo. Be to, tuo tarpu, kai Klaipėdoje vienoje pamainoje mokėsi 8 kursantai, Kaune — po 30 kursantų du kartus per metus⁹⁹. Kursai vyko pagal 80 val. praktikos ir 40 val. teorijos programą¹⁰⁰. Stojantiems asmeniškai ir per spau-

⁹⁰ CVIA, f. 966, ap. 1, b. 6, l. 6, 7; b. 16, l. 40; Lietuvos pramonė. . . , p. 26.

⁹¹ CVIA, f. 966, ap. 1, b. 16, l. 40.

⁹² CVIA, f. 939, ap. 1, b. 90, l. 71; b. 92, l. 6, 106, 122.

⁹³ Stravinskis A. Kalviai ir jų mokiniai. . . , p. 142; Alytaus, Jurbarko rajonai.

⁹⁴ Razma J. Trūksta kalvių.—„Amatininkas“, 1934, Nr. 4, p. 2.

⁹⁵ Tuo rūpinosi Krašto apsaugos ministerijos Veterinarijos valdyba ir Žemės ūkio ministerijos Žemės ūkio rūmai per apskričių agronomus, su jų rekomendacijomis siųsdami kalvius į arklių kaustymo kursus.

⁹⁶ CVA, f. 1357, ap. 3, b. 25, l. 195.

⁹⁷ Ten pat, l. 197—199.

⁹⁸ Ten pat, l. 207 (a. p.).

⁹⁹ Ten pat, l. 207; 1930 m. buvo viena laida.

¹⁰⁰ Ten pat, ap. 10, b. 240, l. 588—601.

dą buvo pranešama, kad „pirmenybė bus duodama tiems kalviams, kurie moka skaityti ir rašyti, savistoviai dirba ir kurie, kursūs išklause, grįš kalvio darbo dirbti“¹⁰¹. Tai įrašyta ir į kursų taisykles¹⁰².

Šiuose kursuose iki 1940 m. apmokyta apie 500—600, o gal būt, ir daugiau provincijos kalvių¹⁰³. 1937 m. buvo rašoma, kad Lietuvoje yra 1876 arklių kaustymo specialistai¹⁰⁴. Galimas daiktas, kad buvo priskaičiuojami ir tie, kurie arklių kaustymo mokyklas arba kursūs baigė kariuomenėje. Iš viso 1939 m. Lietuvoje buvę 4975 kalviai¹⁰⁵. Sunku pasakyti, kiek tiksli ši statistika, tačiau gerų kalvių trūko daugelyje Lietuvos vietų. Net į arklių kaustymo kursūs kai kur buvo sunku rasti kandidatų¹⁰⁶, nors apskritai norinčių mokytis netrūko.

Todėl nenuostabu, kad daugelis valsčių savivaldybių ir net privačių asmenų kreipėsi į Švietimo ministeriją, prašydami įsteigti naujų amatų mokyklų, kur būtų mokoma ir kalvystės¹⁰⁷.

Dar 1934 m. švietimo ministras K. Šakenis turėjo pripažinti, kad „Pasaulinė krizė ir savisaugos jausmas verčia mus dirbti ir mokėti viską sau patiems gamintis. Gerų specialistų stoka verčia mus susirūpinti amatais ir amatininkų paruošimu“¹⁰⁸. Panaši padėtis buvo visą buržuazijos valdymo laikotarpį. Gal todėl 1940 m. pradžioje susirūpinta buvusių amatų mokyklų programų ir mokymo laiko trumpinimu¹⁰⁹, kad būtų galima greičiau ir daugiau paruošti įvairių amatininkų, tarp jų ir kalvių. Šį klausimą išsprendė jau tarybinė vyriausybė¹¹⁰.

Išvados

1. Lėtas kapitalistinės gamybos vystymasis Lietuvoje iki pat XX a. vidurio nepajėgė patenkinti augančių pramonės ir ypač žemės ūkio geležies gaminių reikmių. Todėl susidarė sąlygos, skatinusios mokytis kalvystės. Kalvystės mokymuisi didelę reikšmę turėjo taip pat amato paveldimumas, žemės stoka, gausios mažažemių ir vidutinių valstiečių šeimos, geresnis uždarbis, amato pamėgimas bei kitos priežastys.

2. XIX a. antrojoje pusėje—XX a. pirmojoje pusėje kalvystės mokymosi buvo keli etapai ir kelios formos: iki XIX a. pabaigos (1893 m.) — ce-

¹⁰¹ Ten pat, ap. 3, b. 25, l. 203.

¹⁰² Ten pat, l. 207.

¹⁰³ Tikslaus skaičiaus kol kas nustatyti negalima.

¹⁰⁴ „Amatininkas“, 1937, Nr. 23.

¹⁰⁵ Tamulevičius J. Kiek savarankiškų amatininkų turime kaime.—„Amatininkas“, 1939, Nr. 19—20, p. 246; čia neįskaičiuoti Vilniaus ir Klaipėdos krašto, taip pat miestų kalviai.

¹⁰⁶ CVA, f. 1357, ap. 10, b. 240, l. 240, 241; nenum. l. tarp 539 ir 540 lapų.

¹⁰⁷ CVA, f. 391, ap. 5, b. 486, l. 338, 379; b. 489, l. 77; b. 555, l. 307, 308, 400, 594, 596—598.

¹⁰⁸ CVA, f. 391, ap. 5, b. 492, l. 34.

¹⁰⁹ Ten pat, b. 577, l. 4.

¹¹⁰ Ten pat, b. 511, l. 23.

chuose; per visą tyrinėjamąjį laikotarpį — individualiai; nuo XX a. trečiojo dešimtmečio — mokyklose ir įvairiuose kursuose.

XIX a. antrojoje pusėje—XX a. pradžioje daugelis būsimų kalvių mokėsi miestų ir dvarų kalvėse, iš čia amatas plito po miestelius ir kaimus.

3. Jau nuo seno, o ypač nuo XIX a. pradžios ir vidurio, didėjant geležies dirbinių reikmėms, kalvystės mokėsi arba ją vertėsi įvairių tautybių žmonės — rusai, baltarusiai, lenkai, vokiečiai, latviai ir gana daug žydų. Nuo XIX a. aštuntojo—devintojo dešimtmečių kalvyste vis daugiau ėmė verstis ir lietuviai.

4. Dažniausiai kalvystės mokėsi jaunuoliai nuo 16 iki 20 metų, tačiau pasitaikydavo ir kur kas vyresnių mokinių.

Iki XX a. pradžios dauguma kalvių neturėjo beveik jokio bendrojo išsilavinimo. Tai buvo gabūs savamoksliai, kartais mokėję ne tik rašyti, bet ir po keletą svetimų kalbų. Nuo XX a. pradžios ir ypač nuo antrojo—trečiojo dešimtmečių daugelis kalvių mokinių jau buvo kurį laiką lanke pradžios mokyklas, bet dėl sunkių ekonominių sąlygų dažniausiai jų nebaigę.

5. XIX a. antrojoje pusėje kalvystės mokymosi laikas buvo kur kas ilgesnis (4—5 metai), negu XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje (2—3 metai). XX a. trečiajame ir ketvirtajame dešimtmečiuose šis laikas dar labiau sutrumpėjo (iki 2 ir net iki 1 metų). Miestų ir dvarų kalvėse kalvystės buvo mokoma ilgiau ir nuosekliau. Griežto dienos režimo, išskyrus mokyklas ir kursus, nebuvo.

Buržuazinės santvarkos metais amatų mokyklose buvo ruošiami kalviai šaltkalviai ir mechanikai, o kariuomenėje ir kursuose — tik arklių kaustymo specialistai. Todėl trūko aukštos kvalifikacijos kalvių.

ОБУЧЕНИЕ КУЗНЕЧНОМУ РЕМЕСЛУ В ЛИТВЕ (Вторая половина XIX — 40-е годы XX в.)

А. СТРАВИНСКАС

Резюме

Автор статьи изучает вопрос на основе письменных, архивных и полевых материалов и делает соответствующие выводы.

Благоприятными условиями для обучения кузнечному ремеслу следует считать не только замедленное развитие капиталистического производства в Литве, но и такие обстоятельства, как «унаследование» ремесла, наличие в семьях батраков, мало-земельных и средних крестьян большого количества детей, которые вынуждены были заниматься ремеслами.

В обучении кузнечному ремеслу отмечается несколько этапов, различные формы: цеховое — до 1893 г., индивидуальное — на протяжении всего изучаемого периода и школьное — с 30-х годов XIX в. до 1940 г.

Издавна, и особенно в начале и середине XIX в., кузнечному ремеслу обучались (и занимались кузнечным делом) жители Литвы разных национальностей: русские, белорусы, поляки, немцы, латыши, евреи. Литовцы кузнечным делом начали заниматься в основном с 80—90-х годов XIX в. Большинство жителей Литвы коренной национальности до начала XX в. в общеобразовательных школах не учились, но, несмотря на это, некоторые из них владели несколькими иностранными языками.

С середины XIX в. срок обучения кузнечному ремеслу сокращается: с 4—5 до 2—3 лет в конце XIX в., до 2 лет—1 года в середине XX в., но не без исключений.

В период господства буржуазии в Литве в ремесленных училищах готовились не столько кузнецы, сколько слесари и механики. В армии и на курсах проводилось обучение подковыванию лошадей. Поэтому хороших кузнецов в крае не хватало.